

Las alps de Trun

Autor(en): **Vincenz, Pieder A,**

Objektyp: **Article**

Zeitschrift: **Il glogn : calender dil pievel : annalas per historia, litteratura e cultura romontscha**

Band (Jahr): **14 (1940)**

PDF erstellt am: **29.06.2024**

Persistenter Link: <https://doi.org/10.5169/seals-881157>

Nutzungsbedingungen

Die ETH-Bibliothek ist Anbieterin der digitalisierten Zeitschriften. Sie besitzt keine Urheberrechte an den Inhalten der Zeitschriften. Die Rechte liegen in der Regel bei den Herausgebern.

Die auf der Plattform e-periodica veröffentlichten Dokumente stehen für nicht-kommerzielle Zwecke in Lehre und Forschung sowie für die private Nutzung frei zur Verfügung. Einzelne Dateien oder Ausdrucke aus diesem Angebot können zusammen mit diesen Nutzungsbedingungen und den korrekten Herkunftsbezeichnungen weitergegeben werden.

Das Veröffentlichen von Bildern in Print- und Online-Publikationen ist nur mit vorheriger Genehmigung der Rechteinhaber erlaubt. Die systematische Speicherung von Teilen des elektronischen Angebots auf anderen Servern bedarf ebenfalls des schriftlichen Einverständnisses der Rechteinhaber.

Haftungsausschluss

Alle Angaben erfolgen ohne Gewähr für Vollständigkeit oder Richtigkeit. Es wird keine Haftung übernommen für Schäden durch die Verwendung von Informationen aus diesem Online-Angebot oder durch das Fehlen von Informationen. Dies gilt auch für Inhalte Dritter, die über dieses Angebot zugänglich sind.

denter l' alp de Schlans e „Tschegn dadens“ san ins el temps vegl de negins tiarms; ei dat era negins documents, che fixeschan ils confins. Ei deva pia beinduras divergenzas a riguard l' extensiun della pasculaziun. Purs de Schlans risguardavan l' aua era tras l' alp sco confins natural; mo las opiniuns aschi diversas han mai menau tier grondas dispetas ni tier dertgar. Avon 50 onns (circa) han ils dus vischinadis terminau il territori e cun foss e mir separau las duas alps. —

Aschia ei il quitau per il manteniment dil territori, che ha da „Stablatsch“ entochen il foss sper igl „uaul della catscha“ ina extensiun de 2,6 km, staus per il vischinadi de Schlans la principala damonda. Dasperas han ils pursanavels gudiu pli che quater tschentaners lur alp senza grevezia, entochen che la vischnaunca ha, per ulivar tut ses basegns ed obligaziuns, dumandau ina taxa d' arvé. Biars usits ein semanteni et auters svani, sco temps ed economia han giu lur midadas. Ils pursanavels van buca pli a dugar, las tesslas e binieras ed il tschadun de lenn ein svani dapi 80 onns; bein tschallatta la panuzun en vegls accords aunc ella panaglia, mo „spitg e hosi“ ein daventai in siemi. La miseriera ha quasi mess la pugniera en emblidanza, ed ils temps ch' in dulava en pissiun ils corns alla pugniera e buentava ella avon cargar cun vin Valtlina e che la pugniera sparteva il vischinadi en duas partidas, che dramatisavan beinduras la veta en famiglia e sin via, ein ussa vargai. Novs interess, surtut materials u economics regian la veta era ell' alp.

(dr. a. pf. b.)

Las alps de Trun

Da Pieder Ant. Vincenz, Trun

Cun beins communal ei la vischnaunca de Trun buca stada benedida aschi abundantamein sco las outras della Cadi, cunzun buca cun alps. Quellas han a Trun da vegl enneu apparteniu a corporaziuns ed ein stadas divididas en dretgs, appartenents a singuls pursanavels, aschia che la cassa communal ha mai saviu profitar de taxas sin la gudida dellas alps. Anzi ei il possess privat dils singuls dretgs staus la cuolpa, ch' ina biala partida de tals ei entras venditas, maridaglias ni iertas vegnida alienada ord vischnaunca, restond per donn dil vischinar economic intern leu per adina. Ils megliers exempels persunter porschan las alps Zavrugia-dado e Russein de Trun, las qualas han ina gada apparteniu mo a pursanavels de Trun.

Concernent la derivonza dellas alps de Trun, constat ei, che mo las alps alps Russein de Trun sin territori de Sumvitg e Punteglias sin tal de Trun seigien derivontas dalla abbazia de Mustér, havend sulettamein quellas enzacu debitau tscheins-fier alla claustra. Da temps nunregurdeivel enneu han las

alps Nadels e Mun apparteniu a libras cuminonzas corporativas. La claustra de Mustér ei sin siu territori de segneradi buca stada el cass de saver extender siu regiment feudal aschi lunsch, ch'ella havess pudiu supprimer semeigliantas libras cuminonzas. Gest dal document de 1461, entras il qual igl avat Gion Usseport ed il convent surdattan lur mesa alp Russein e Punteglias a vischins de Trun, resulta l'existenza dellas libras alps corporativas de Nadéls. Surdattan gie igl avat ed il convent lur numnadas duas alps mo a tals lur fideivels vischins della casa de Diu a Trun, ils quals hagien buca vidavon dretgs en l'alp Nadéls. 1)

Malgrad che las alps de Trun stattan ordeifer l'administraziun della vischnaunca, formescha lur indrez e menaschi tonaton ina part de sia historia, la quala sa buca restar nunmenzionada, pertuccond la veta agrar-economica de ses vischins.

Las duas confinontas alps de vaccas Nadéls-davon e Nadéls-dadens han da vegl enneu apparteniu a duas corporaziuns separadas e sto perquei scadina vegnir tractada da siu persei.

L'alp Nadéls-davon, situada sin territori de Trun e cun ina pintga part, numnada „Plaunca de stiarls“ sin territori de Sursaissa, consista ord 104 — pli baul ord 100 — dretgs d'alp. Senza piarder il caracter unitaric, se-devida il bein en ina partizium de vaccas ed en ina partizium de biestga schetga cun il num Draus e Mulétg-liung. Sin scadin dils 104 dretgs po vegnir cargau ina vacca en l'emprema ed ulteriuramein sin dus dretgs in biestg schetg en la secunda partizium. — Quei indrez duei el futur obtener ina radicala midada, essend la corporaziun 1934 stada necessitada de ceder il Draus e terren confinont al cantun Grischun per ina plontaziun, la quala duei ensemen cun l'ereziun de dustonzas en las vischinontas vals francar la bova della val Zavrugia, che ha 1927 la davosa gada devastau il contuorn dil vitg Zignau. Cun 1939 spirescha il termin concedius alla corporaziun per encurir ina recompensa per la perdita de quei toc alp, il qual ha oravon surviu alla biestga schetga duront treis jamnas sco staziun de cargada e pli tard — entuorn la fin d'uost e l'entschatta de settember — duront circa 10 dis sco midada de vaccas.

L'alp Nadéls-dadens ei da vegl enneu stada dividida en 150 dretgs de vaccas, ils quals serepartevan pli baul sin duas tegias (caschadas). Pér en il novissim temps ei aunc stau scaffiu ina partizium per biestga schetga de 50 tgaus (sin mintga 3 dretgs de vacaas in tgau), che pasculeschan duront il temps liung sin igl aschinumnu „Cuolm“.

L'alp serrava e siara aunc oz en siu miez in grond complex de cuolms, ils proprietaris dils quals possedevan medemamein 150 dretgs de pasculaziun per vaccas e mugias duront il temps avon cargar vid l'alp sut, che ei la part tumpriva. Quei medem diember de dretgs de pasculaziun

1) Vincenz P. A., L'alp Russein de Trun. Igl Ischi annada XVI.

avon cargar sco duront la stad indichescha, ch' ils proprietaris dils cuolms resp. dils dretgs-matg ed ils proprietaris dils dretgs della stad seigien primariamein stai ils medems e che quels seigien pér pli tard sezavrai en duas corporaziuns. Naschend 1780 denter quellas dubis sur l'extensiun dils dretgs-matg, havend leusura negins documents avon maun, han las parts s'entelgiu en perinadad de sesuttametter al sclariment, che Flurin Albrecht, ina persuna de vicendeivla confidonza, detti leusura. Quei sclariment ei vegnius mess per scret e renconoschius sco gesta norma per tut avegnir. 2) 1885 e 1889 ei reussiu alla corporaziun della stad la cumpra de differents cuolms, ils quals ein vegni incorporai al terren de pasculaziun dell' alp. El medem temps han ils vendiders de tals cuolms cediù all' alp lur 57 dretgs-matg. In ulteriur cuolm ei vegnius acquistaus 1932, per saver raccoltar de de quel il pavel necessari per la biestga cargada en cass de malaura e neivs. Cun ils 5 dretgs, acquistai dell' alp dal possesur dil davos cuolm, ei il diember dretgs-matg de tala corporaziun sereducius da 150 sin 88. Questas cumpras han augmentau l' alp cun la megliera buccada terren e meglierau quella cun reducir la pasculaziun dil matg. Da l' altra vart ha la cumpra muntau ina considerabla perdita de funs cultivau ed augmentau la scartezia de cuolms en vischnaunca. Igl areal acquistau, sisum en sia gronda part numnaus „Acla-su“, ha s' extendiu d' enasisum, pauc sut las stallas construidas 1935/36, sper la caplutta de s. Brida engiuvians entochen giutier ils cuolms oz aunc existents.

L' alp Russein de Trun, aschia numnada pervia de sia derivonza sco feudum della claustra de Mustér en favur de vischins de Trun visavi l' alp Russein-Mustér, concedida della claustra a vischins de Mustér, porta aunc oz quei num, malgrad che 46 dretgs de quella ein posteriuramein daventai proprietad della vischnaunca de Sumvitg. — Senza dubi eran vischins de Trun ensemen cun tals de Mustér gia vidavon fitaders de quell' alp, essend las alps sin territori de Trun lura sco oz insufficientas per cuvierer ils basegns dils purs de leu. Quella relaziun malsegira han igl avat ed il convent de Mustér midau en statteivladad cun accordar ina mesadad dell' alp Russein ensemen cun l' alp Punteglias sco feudum arteivel a vischins de Trun encunter in perpeten tscheins annual de treis tschenès caschiel e dua stera pieun. 3)

Als respectivs vischins de Trun e Mustér era l' entira alp de Russein vegnida surdada dalla claustra nundivida. Sut mistral regent Pieder Berther han per vischins de Trun mistral Giachen de Sax e mistral Giachen Wolf plonschiu entuorn 1560 encunter vischins de Mustér, representai entras Marti Carscheder e Thöny Turtenga, sin partiziun de quella alp. Cun l' execuziun della partiziun ei ina commissiun de tschun dèls per vart vegnida autorisada dalla dertgira: de Trun mistral Giachen Desax, mistral Giachen Wolf, Riget

2) Document en possess dellas parts.

3) Document de 1461 egl archiv communal de Trun.

Maissen, Jan Wuorz e Tscheng Darvella; de Mustér Thony Turtenga, Martin Seckelmeister, Benedetg Tschur, Valentin e Luzi Jan Durgai. Tenor la partiziun haveva l'aua della val gronda en caussa principala de sparter las duas alps. 4) — Ina brev corroborada cun sigil sur tala partiziun ei buca vegnida extradida allas parts. Per tala han quellas instanziau ed obteniu ella miez mars 1602 da mistral regent vegl landrechter Paul de Florin. 5) Quella ei conforma alla sentenza de mistral Pieder Berther. Tenor numnai documents dueva il Cuolmet udir a Russein-Mustér, mo ei denton tras entelgientscha amicabla denter las alps dils 20 de november vegnius renconuschius per appartenents a Russein de Trun. Las duas alps de Russein ein primaria-mein vegnidas cargadas cun vaccas e cun biestga schetga, pli tard mo cun vaccas. Russein de Trun carga presentamein mo genetschas. Russein-Mustér dumbra oz 140 dretgs de vaccas, Russein de Trun mo 121, schegie ch'omisduas alps debitavan alla claustra il medem quantum caschiel e Russein de Trun ulteriuramein aunc dua stera pieun. Senza dubi deriva quella differenza dacheu, ch'ils vischins de Trun havevan 1461 sper la mesa alp Russein aunc obteniu l'alp Punteglias per feudum. 6)

L'alp Punteglias ei suenter la surdada d'avat Gion de 1461 per feudum a vischins de Trun restada en mauns della vischnaunca entochen 1624. Tal onn ha Trun cediú „Punteglias-sut“ a particulars de quei liug per 400 renchs senza grevezia, resalvond il tscheins debitaus alla claustra. Dacheu sclarescha, ch'ina part dil tscheins tenor document de 1461 — la dua stera pieun — era vegnius plazzaus sin quei effect. — Tier tala vendita haveva la vischnaunca denter auter resalvau liber transit per las cauras e nuorsas ed autra biestga de ses vischins tier las Punteglias-sura, nunder resulta, che la vendita ha cumpegliau mo la part giubass della val. 7) La brev de vendita numna ils cumpraders mo „vischins“ e „personavels“. Ord mauns de tals sto Hans Ulrich Steiner de Winterthur haver acquistau entuorn 1697 quei effect. Entras ina entelgientscha dils 28 d'october de quei onn vegn dalla vischnaunca scumandau a quel d'alinear l'alp ord vischnaunca e de far pli grond diever vid la lenna de quella, ch'il basegns della casa e della miniera damondi, sinaquei ch'ei neschi buca prighel de lavina per il vitg de Trun. — Tenor protocollaziun a Trun comparan gia 1699 mistral Hercli Caprez e statthalter Andreas de Funs sco proprietaris dil medem effect, naschend denter quels e la vischnaunca danovamein la questiu concernent l'extensiu dil diever vid igl uaul, en la quala els han stuiu secuntentar cun il quantum necessaris pils baghetgs e pil barschar, stuend renconuscher, ch'igl uaul hagi de restar e survir per protecziun encunter la lavina. Cura e co la vischnaunca

4) Protocol della dertgira de Mustér egl archiv cantonal a Cuera.

5) Dr. C. Decurtins. Die Disentiser Kloster-Chronik des Abtes Jacob Bundi, Beilage VI.

6) Pli detagliu sclariment sur il svilup historic della alp Russein de Trun cuntegn ina lavur publicada sur quella en „Igl Ischi“, annada XVI.

7) Document de vendita, registraus egl urbari vegl de Trun.

ha reacquistau la proprietad della alp resulta negliu. Enconuschentamein ha quella 1742 surdau quei effect ensemen cun l'alp Cavradi alla pervenda de Trun sco equivalent per la dieschma-pintga sliigiada, la quala apparteneva al plevon.

Sco l'alp Punteglias ein era omisduas alps Zavragia, Zavragia-dadora e Zavragia-dadens, situadas sin territori de Sursaissa, dad in temps stadas proprietad della vischnaunca de Trun. Ferton che Zavragia-dadens ei 1522 documentada sco „Hans Hermans Alp“ resta igl origin della gronda e biala alp Zavragia-dadora nunsclarius. — El medem mument cun Punteglias (1624) ha la vischnaunca de Trun cediu omisduas alps „ihren eignen alpen baidt Savragen“ ad in consorzi de nunnumnai particulars. 8) Ord l'alp Zavragia-dadora para d'esser vegniu scaffiu ina alp cun dretgs. Oz dumbra quella, cargada mo cun biestga schetga, pli baul silmeins per temps era cun vaccas, 65 dretgs ch'ei en pluralitad vegni acquistai da vischins de Sursaissa. Per francar quels per adina en siu possess, ha quella vischnaunca cumprau 35 dretgs appartenents a ses vischins, semegliantamein sco quei ei succediu a Sumvitg cun ils dretgs de vischins de leu vid l'alp Russein de Trun. Quei decuors illustrescha la part umbrivauna dellas alps cun dretgs. — L'alp Zavragia-dadens ei pli tard daventada proprietad della caplania de Zignau ed ei da quella entras contract dils 15 de mars 1795 vegnida cedida a colonel Ludovic de Caprez. 9) Ord mauns dils artavels de tal ha ina famiglia Tomaschett de Trun acquistau quella.

L' alp de Mun ei da vegl enneu per analogia alla alp Nadéls-dadens stada dividida en 78 dretgs-matg, quasi exclusivamein appartenents als possessurs dils vischinonts cuolms de Mun, ed en 77 dretgs-stad, ils quals vegnan cargai cun biestga schetga. Sco ils possessurs dils cuolms de Nadéls han era tals dils cuolms de Mun, ultra della pasculaziun tenor diember de dretgs, il dretg de retrer la lenna ord igl uaul della alp, necessaria per il manteniment e la reconstrucziun dils baghetgs, pellas classenas e per barschar. L' alp Cavradi a Tujetsch, pli da vegl proprietad de quella vischinonza, 1680 d'artavels de Flurin Spescha de Trun e silsunter della vischnaunca de Trun, ei 1742 vegnida incorporada als beins-pervenda de Trun.¹⁰⁾

8) Document de vendita, registraus egl urbari vegl de Trun.

9) Document egl archiv cummunal de Trun.

10) Document no. 25 digl archiv communal de Trun.